

Helsingin hovioikeus

Tuomio

18/108226

Antamispäivä
23.02.2018Asianumero
R 16/738**Ratkaisu, johon on haettu muutosta**Itä-Uudenmaan käräjäoikeus 12.02.2016 nro 106431
(liitteenä)**Asia**

Siviilipalveluksesta kieltäytyminen

Valittaja

[REDACTED]

Vastapuoli

Kihlakunnansyyttäjä Maren Salvesén

Asian käsittely hovioikeudessa

[REDACTED] on myönnetty jatkokäsittelylupa 21.4.2016.

Pääkäsittely on toimitettu 4.5.2017.

Presidentti on 21.8.2017 siirtänyt vahvennetun kokoonpanon ratkaistavaksi kysymyksen siitä, voiko perustuslaissa säädetty yhdenvertaisuuden vaatimus estää muun vakaumuksen kuin Jehovan todistajien vakaumuksen omaavan henkilön tuomitsemisen rangaistukseen siviilipalveluksesta kieltäytymisestä ottaen huomioon Jehovan todistajia koskeva erityislainsäädäntö ja valittajan vakaumuksesta kolmijäsenisessä kokoonpanossa tehty arvio.

Vahvennetun kokoonpanon ratkaistavaksi siirretty kysymys on ratkaistu esittelystä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella.

Valitus

[REDACTED] on vaatinut ensisijaisesti, että syyte siviilipalveluksesta kieltäytymisestä hylätään ja toissijaisesti, että hänet jätetään rangaistukseen tuomitsematta tai että hänet tuomitaan valvontarangaistukseen.

[REDACTED] oli hänen vakaumuksensa perusteella kohdeltu syrjivästi suhteessa Jehovan todistajiin. [REDACTED] vakaumuksen perusteena oleva pasifismi oli sekä perustuslain 6 §:n mukainen kielletty peruste asettaa henkilöitä eri asemaan että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan suojaama vakaumus. Laki, jolla Jehovan todistajat oli vapautettu asevelvollisuudesta, oli ristiriidassa Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen kanssa. [REDACTED] tuomitseminen vankeusrangaistukseen siviilipalveluksesta kieltäytymisen johdosta loukkasi myös yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä tarkoitettua syrjinnän kieltoa. [REDACTED] tuomitseminen merkitsisi häneen kohdistuvaa perustuslain 6 §:n ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kieltämää syrjintää.

Vastaus

Syyttäjä on vaatinut, että valitus hylätään ja [REDACTED] tuomitaan siviilipalveluslain mukaiseen rangaistukseen.

Todistelu

██████████ on toimittanut hovioikeudelle professori Martin Scheininin laatiman 27.2.2017 päivätyn lausunnon.

Hovioikeuden pääkäsittelyssä on kuultu ██████████ todistelutarkoituksessa.

Välitoimi

Hovioikeudelle on toimitettu 11.5.2017 päivätty seuraamusselvitys ██████████ soveltuvuudesta valvontarangaistukseen.

Hovioikeuden ratkaisu

Perustelut

Asian tausta

1. ██████████ on ensin hakenut siviilipalvelukseen ja sitten ennen siviilipalveluksen aloittamista kieltäytynyt suorittamasta sitä. Syyttäjän nostettua syytteen siviilipalveluslain 74 §:n nojalla siviilipalveluksesta kieltäytymisestä ██████████ on vaatinut syytteen hylkäämistä sillä perusteella, että hänen omantunnon syynsä estävät asevelvollisuuden ja siviilipalveluksen suorittamisen. Tämän vuoksi rangaistuksen tuomitseminen siviilipalveluksesta kieltäytymisestä oli perustuslaissa kiellettyä syrjivää kohtelua, koska Jehovan todistajat olivat erillisellä lailla vapautettu asevelvollisuuden ja siviilipalveluksen suorittamisesta.
2. Käräjäoikeus on tuominnut ██████████ siviilipalveluksesta kieltäytymisestä 173 päivän vankeusrangaistukseen.
3. Hovioikeudessa on pidetty kolmijäsenisessä kokoonpanossa pääkäsittely, jossa ██████████ on kuultu hänen vakaumuksestaan kieltäytyä siviilipalveluksesta.
4. Asiassa on siirretty vahvennetun kokoonpanon ratkaistavaksi kysymys siitä, voiko perustuslaissa säädetty yhdenvertaisuuden vaatimus estää muun vakaumuksen kuin Jehovan todistajien vakaumuksen omaavan henkilön tuomitsemisen siviilipalveluksesta kieltäytymisestä sillä perusteella, että tuomitseminen merkitsisi syrjivää kohtelua Jehovan todistajiin nähden.

Kysymyksenasettelu

5. Asiassa on kysymys siitä, onko omantunnonsyistä asevelvollisuudesta ja siviilipalveluksesta kieltäytyneen ██████████ tuomitseminen tästä kieltäytymisestä rangaistukseen perustuslain 6 §:ssä kiellettyä syrjintää, kun Jehovan todistajat on vapautettu sitä koskevan erityislain perusteella heidän uskonnolliseen vakaumukseen perustuvista syistä rauhan aikana asevelvollisuudesta ja siviilipalveluksesta. Syrjintäväitettä on arvioitava myös yhdenvertaisuuslain sekä ihmisoikeussopimusten ja niitä koskevan ratkaisukäytännön perusteella. Asiassa tulee arvioitavaksi myös sen merkitys, että Jehovan todistajia koskeva erityislaki on säädetty poikkeuslakina perustuslainsäätämisyjärjestyksessä.

Maanpuolustusvelvollisuutta ja siitä vapautumista koskeva lainsäädäntö

6. Jokainen Suomen kansalainen on perustuslain 127 §:n 1 momentin perusteella velvollinen osallistumaan isänmaan puolustukseen tai avustamaan

sitä sen mukaan kuin laissa säädetään. Pykälän 2 momentin mukaan oikeudesta saada vakaumuksen perusteella vapautus osallistumisesta sotilaalliseen maanpuolustukseen säädetään lailla.

7. Perustuslain 127 §:ssä on vahvistettu maanpuolustus jokaisen Suomen kansalaisen perustuslakiin perustuvaksi velvollisuudeksi ja annettu valtuus säätää lailla tämän velvollisuuden yksityiskohtaisemmasta sisällöstä tai vapautuksesta sotilaalliseen maanpuolustukseen. Perustuslaissa tarkoitettu maanpuolustusvelvollisuus käsittää sotilaallisen maanpuolustuksen lisäksi myös muut isänmaan puolustamisen ja siinä avustamisen tavat. Asevelvollisuus puolustusvoimissa kuuluu säännöksen piiriin samoin kuin varusmiespalvelusta korvaava siviilipalvelus sekä velvollisuus osallistua maanpuolustustarkoituksessa järjestettävään muuhun koulutukseen.

8. Maanpuolustusvelvollisuuden täyttämisestä asevelvollisena säädetään asevelvollisuuslaissa. Siviilipalveluslain mukaan asevelvollinen voidaan vakaumuksensa perusteella vapauttaa asevelvollisuuslain mukaisesta palveluksesta ja määrätä siviilipalveluslain mukaiseen siviilipalvelukseen.

9. Asevelvollisuus koskee asevelvollisuuslain 2 §:n 1 momentin mukaan vain miespuolisia Suomen kansalaisia. Lisäksi perustuslain säätämisyjärjestyksessä säädetyn Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:n mukaan se, jolla on kotiseutuoikeus, saa asevelvollisuuden suorittamisen sijasta palvelulla vastaavalla tavalla luotsi- ja majakkalaitoksessa tai muussa siviilihallinnossa. Jos tällaista palvelusta ei ole laissa järjestetty, ovat maakunnan asukkaat vapautettuja asevelvollisuuden suorittamisesta.

Vapautuslaki

10. Jehovan todistajien vapauttamisesta säädetään 1.1.1987 voimaan tullessa Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetussa laissa (vapautuslaki). Vapautuslain 1 §:n mukaan Jehovan todistajat voidaan vapauttaa asevelvollisuuden suorittamisesta rauhan aikana. Vapauttaminen merkitsee sitä, että Jehovan todistaja vapautuu asevelvollisuudesta eikä hänen tarvitse suorittaa myöskään siviilipalvelusta.

11. Vapautuslain 1 §:n mukaan asevelvollinen, joka osoittaa kuuluvansa Jehovan todistajat -nimiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan ja ilmoittaa, että uskonnolliseen vakaumukseen perustuvat vakavat omantunnonsyyt estävät häntä suorittamasta asevelvollisuutta aseellisessa palveluksessa tai missään korvaavassa palveluksessa, voidaan vapauttaa asevelvollisuuden suorittamisesta rauhan aikana. Siten vapauttaminen edellyttää kuulumista mainittuun uskonnolliseen yhdyskuntaan sekä vakavia omantunnonsyitä, joista riittää asevelvollisen oma ilmoitus.

12. Vapautuslain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 7/1985 vp s. 2) mukaan lähes kaikki myös siviilipalveluksesta kieltäytyneet eli niin kutsutut totaalkieltäytyjät kuuluivat Jehovan todistajien uskonnolliseen yhdyskuntaan. Jehovan todistajien erityisasemaa perusteltiin ensinnäkin sillä, ettei heidän vakaumuksensa syvyyttä ja aitoutta ollut käytännössä saatujen kokemusten perusteella voitu useinkaan asettaa kyseenalaiseksi. Jehovan todistajat katsovat Raamatun opettavan kaikesta väkivallasta kieltäytymistä, minkä vuoksi he eivät voi suorittaa asevelvollisuuttaan missään palvelusmuodossa. Lisäksi heidän uskonnollisen yhdyskuntansa uskontunnustus, julkisen uskonnonharjoituksensa muodot ja yhdyskuntajärjestyksensä asettivat yhdyskunnan jäsenille niin paljon tehtäviä ja velvoituksia, ettei ollut oletettavissa kansalaisten vain välttyäkseen asevelvollisuuden suorittamisesta liittyvän Jehovan todistajiin.

Vapautuslain säätäminen poikkeuslakina

13. Vapautuslaki on säädetty valtiopäiväjärjestyksen (7/1928) 67 §:ssä säädetystä järjestyksestä poikkeuslakina. Poikkeuslailla tarkoitetaan lakia,

joka perustuslaista poikkeavan sisältönsä vuoksi on perustuslain sanamuotoa muuttamatta säädetty perustuslain säätämisyjärjestyksessä. Poikkeuslaki ei siis ole perustuslaki eikä muuta perustuslain sisältöä. Poikkeuslakia voidaan muuttaa tavallisen lain säätämistä koskevassa järjestyksessä, jos muutos ei laajenna alkuperäistä poikkeusta perustuslaista.

14. Poikkeuslakimenettelyä pidettiin vapautuslakia säädettäessä tarpeellisenä, koska hallitusmuodon (94/1919) yleistä tasa-arvoperiaatetta ilmaissut 5 § edellytti, että kansalaisten on oltava yhdenvertaisessa asemassa järjestettäessä maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä tavallisella lailla. Lisäksi hallitusmuodon 8 § merkitsi sitä, ettei kansalaisia voitu uskonnollisen tai muun vakaumuksen perusteella tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä saattaa muita parempaan tai huonompaan asemaan. Vapautuslaki merkitsi myös poikkeusta hallitusmuodon 75 §:n sisältämästä maanpuolustusvelvollisuudesta (HE 7/1985 vp s. 2 ja 4 sekä PeVL 9/1985 vp s. 2).

Perustuslain säännös yhdenvertaisuudesta ja syrjintäkiellosta

15. Vuonna 1995 voimaan tulleella hallitusmuodon muutoksella (969/1995) perusoikeussäännökset uudistettiin kokonaisuudessaan (HE 309/1993 vp). Tässä yhteydessä hallitusmuodon 5 §:n yleiseen yhdenvertaisuussäännökseen otettiin sitä täydentävä syrjintäkielto (2 momentti). Sen mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa muihin nähden eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintäkiellon tarpeellisuutta perusteltiin erityisesti ihmisoikeuksien sääntelyn kansainvälisellä kehityksellä ja sillä, että syrjintäkiellolla on esimerkiksi ihmisoikeussopimusten yhdenvertaisuuden sääntelyssä keskeinen asema.

16. Sittenmin 1.3.2000 voimaan tulleeeseen perustuslakiin nämä muutama vuosi aikaisemmin uudistetut perusoikeussäännökset siirrettiin lähes sellaisenaan. Tämä koski myös yleistä yhdenvertaisuussäännöstä ja syrjintäkieltoa.

Yhdenvertaisuuslaki

17. Uusi yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) tuli voimaan vuoden 2015 alusta. Lain tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Lain soveltamisala on yleinen ja sitä sovelletaan julkisessa sekä eräin poikkeuksin myös yksityisessä toiminnassa. Lain 8 §:ään sisältyy syrjinnän kieltävä säännös. Laissa säädetään erikseen siitä, minkälainen kohtelu ei ole syrjintää, samoin kuin erilaisen kohtelun oikeuttamisperusteista.

Yhdenvertaisen kohtelun vaatimus

18. Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

19. Perustuslain 6 §:n 2 momentissa kielletään siten jonkin yksilön tai ryhmän asettaminen etuoikeutettuun asemaan, mikäli tämä samalla merkitsee toiseen kohdistuvaa syrjintää. Kaikenlainen perustuslain 6 §:n 1 momentissa nimenomaisesti mainittuun syyhyn perustuva erottelu ei kuitenkaan ole kiellettyä. Jos erilaiselle kohtelulle samanlaisessa tilanteessa tai samanlaisissa olosuhteissa on osoitettavissa perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste, kyse ei ole perustuslain kieltämästä syrjinnästä.

20. Eri vakaumusten välisessä arvioinnissa ja erilaisen kohtelun hyväksyttävyyttä arvioitaessa on otettava huomioon myös ihmisoikeussopimusten syrjinnän kieltämistä koskevat velvoitteet.

Onko erilainen kohtelu syrjintää tässä tapauksessa

21. Jehovan todistajien erityisasema tarkoittaa ensinnäkin sitä, että muista asevelvollisista poiketen he eivät joudu rauhan aikana suorittamaan asevelvollisuutta tai siviilipalvelusta. Todettakoon, että asevelvollisuusaika on miehistön tehtäviin koulutettavilla 165 päivää, miehistön erityistaitoa vaativiin tehtäviin koulutettavilla 255 päivää sekä upseeriksi, aliupseeriksi sekä miehistön vaativimpiin erityistehtäviin koulutettavilla 347 päivää (asevelvollisuuslaki 37 §). Siviilipalvelusaika on 347 päivää (siviilipalveluslaki 4 §).

22. Jos siviilipalvelukseen määrätty kieltäytyy siviilipalveluksesta, hänet tuomitaan lain mukaan siviilipalveluksesta kieltäytymisestä vankeusrangaistukseen, joka lain mukaan on puolet siviilipalvelusajasta eli 173 päivää (siviilipalveluslaki 74 §). Vankeusrangaistus on lain mukaan ehdoton ja se on suoritettava kokonaisuudessaan ilman mahdollisuutta ehdonalaiseen vapauteen ja yhdyskuntapalveluun. Sen sijaan siviilipalveluksesta kieltäytynyt voidaan tuomita vankeusrangaistuksen sijasta valvontarangaistukseen. Vankeusrangaistusta tai valvontarangaistusta ei kuitenkaan merkitä rikosrekisteriin.

23. Jehovan todistajien erityisasema perustuu siihen, että heidän uskontonsa kieltää kaiken väkivallan ja aseisiin tarttumisen ja sen vuoksi he eivät voi myöskään suorittaa asevelvollisuutta missään muodossa. Kieltäytyminen perustuu siten heidän uskonnolliseen vakaumukseensa.

24. [REDACTED] on puolestaan kieltäytynyt siviilipalveluksesta vedoten omaan pasifistiseen vakaumukseensa. Kun [REDACTED] on ensin määrätty siviilipalvelukseen, on jo tähän edellytyksenä ollut vakaumukselliset syyt. [REDACTED] asetetaan siten perustuslain syrjintäkiellossa mainitulla perusteella – eli vakaumuksen vuoksi – eri asemaan Jehovan todistajien kanssa, jos hänet tuomitaan kieltäytymisestään mainittuun rangaistukseen.

25. Hovioikeus toteaa jo tässä yhteydessä, että se ei voi enää hyväksyä sitä hovioikeuden aikaisemmassa ratkaisussaan omaksumaa kantaa, jonka mukaan Jehovan todistajien erityiskohtelu perustuu henkilön jäsenyyteen uskonnollisessa uskontokunnassa eikä niinkään heidän uskonnolliseen vakaumukseensa (23.9.2015; R 15/1414). Syynä vapautuslain säätämislle oli nimenomaan se, että uskonnollisen vakaumuksen vuoksi Jehovan todistajat olivat järjestelmällisesti kieltäytyneet myös siviilipalveluksesta. Vapauttaminen asevelvollisuudesta sitä paitsi edellyttää vapautuslain 1 §:n 1 momentin mukaan, että Jehovan todistajiin kuuluva ilmoittaa uskonnolliseen vakaumukseensa perustuvien vakavien omantunnonsyiden syiden estävän häntä suorittamasta asevelvollisuutta tai sitä korvaavaa muuta palvelusta.

26. Tässä yhteydessä on syytä vielä mainita, että vapautuslakia säädettäessä voimassa olleen hallitusmuodon 9 §:n mukaan Suomen kansalaisen oikeudet ja velvollisuudet olivat riippumattomat siitä, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan hän kuuluu tai kuuluuko hän mihinkään sellaiseen yhdyskuntaan. Tämän säännöksen korvasi ensin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa hallitusmuodon 5 §:n 1 momentin ja sittemmin perustuslain 6 §:n 1 momentin yhdenvertaisuussäännös.

Onko erilaisten vakaumusten erottelulle hyväksyttävä peruste

(a) Erilaisen kohtelun taustalla olevat tekijät

27. Vapautuslaki säädettiin edellä todetuin tavoin poikkeuslakimenettelyssä, koska Jehovan todistajien erityisaseman katsottiin olevan ristiriidassa hallitusmuodon 5 §:n yhdenvertaisuussäännöksen kanssa. Yhdenvertaisuuden poikkeusta pidettiin ilmeisesti niin jyrkkänä, etteivät lain taustalla olevat yhteiskuntapoliittiset syytkään oikeuttaneet säätämään lakia tavallisena lakina.

28. Sinänsä voidaan lähteä siitä, että jos Jehovan todistajien erityisasemalle ei ollut hyväksyttävää perustetta lakia säädettäessä vuonna 1985, sellaista hyväksyttävää perustetta, jonka vuoksi laki olisi voitu säätää tavallisena lakina, ei voi olla nytkään. Yhdenvertaisuusperiaate on nimittäin monin tavoin vahvistunut, muun muassa perusoikeussäännöksiin otetun syrjintäkiellon sekä yhdenvertaisuuslain säätämisen vuoksi. Asiassa on kuitenkin syytä tarkastella, onko erilaiselle kohtelulle perustuslain tai yhdenvertaisuuslain syrjintäkiellossa mainittua hyväksyttävää syytä.

29. Perustuslain 6 §:n 2 momentissa ei kielletä kaikenlaista erontekoa ihmisten välillä, vaikka erottelu perustuisi syrjintäsäännöksessä nimenomaan mainittuun syyhyn. Olennaista on, voidaanko erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla. Säännöksen esitöiden mukaan perustelulle asetettavat vaatimukset ovat erityisesti säännöksessä lueteltujen kiellettyjen erotteluperusteiden kohdalla korkeat.

30. Perustuslain syrjintäkieltoa täsmentävän yhdenvertaisuuslain 11 §:n 1 momentin mukaan erilainen kohtelu ei ole syrjintää, jos kohtelu perustuu lakiin ja sillä muutoin on hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Perustuslakivaliokunta on käsitellessään lausunnossaan tätä lainkohtaa korostanut, että vaikka erilaisesta kohtelusta on säädetty laissa, tämä ei vielä merkitse sitä, ettei tällainen kohtelu voisi olla perustuslain tai ihmisoikeussopimusten kieltämää syrjintää.

31. Vapautuslakia säädettäessä erilaista kohtelua perusteltiin ennen kaikkea Jehovan todistajien vakaumuksen ehdottomuudella ja sillä, että heidän uskonnollisen yhdyskuntansa uskontunnustus, julkisen uskonnonharjoituksensa muodot ja yhdyskuntajärjestyksensä asettavat jäsenille niin paljon tehtäviä ja velvoituksia, että ei ollut odotettavissa kenenkään vain asevelvollisuudesta välttyäkseen liittyvän Jehovan todistajiin. Lain esitöissä todettiin myös, että lähes kaikki uskonnollisen vakaumuksensa vuoksi myös siviilipalveluksesta kieltäytyneet olivat olleet Jehovan todistajia. Tämän ryhmän arvioitiin myös vastaisuudessakin pysyvän varsin pienenä.

32. Saatujen tilastotietojen perusteella asevelvollisuudesta ja siviilipalveluksesta kieltäytymisestä on tuomittu rangaistukseen vuonna 2015 yhteensä 57 ja vuonna 2016 puolestaan 41 henkilöä. Todettakoon, että puolustusministeriön komiteanmietinnössä (2007:1) esitetyn tiedon mukaan Jehovan todistajien lisäksi vuosittain noin 30–40 henkilöä kieltäytyy asevelvollisuudesta ja sitä korvaavasta palveluksesta (s. 54). Asevelvollisuudesta lykkäyksen ja vapautuksen saavia Jehovan todistajia on eri lähteistä saadun tiedon perusteella vuosittain arviolta noin 100.

33. Mainittu puolustusministeriön asettama toimikunta on selvittänyt vapautuslain suhdetta perustuslain säännöksiin. Toimikunnan mielestä voitiin varsin riidattomasti todeta, että vapautuslaki on ristiriidassa perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuusperiaatteen ja sitä täydentävän syrjintäkiellon kanssa. Toimikunnan mukaan sen kuulemien valtiosääntöasiantuntijoiden kannanotot tukivat tätä käsitystä. Edelleen toimikunta katsoi, että vapautuslakiin sisältyvä sääntely tulisi saattaa yhdenmukaiseksi perustuslain kanssa (Puolustusministeriön komiteanmietintö 2007:1 s. 57–58).

34. Hovioikeuden käsitys ristiriidasta on samanlainen. Hovioikeuden arvion mukaan erilaiselle kohtelulle ei ole perustuslain mukaista hyväksyttävää syytä. Ensinnäkin erilaisen kohtelun vaikutukset ilmenevät tuntuvalta tavalla henkilökohtaisen vapauden menettämisessä eli perusoikeuksien ydinalueella. Ainakaan enää ei ole niin, että siviilipalveluksestakin kieltäytyjät ovat lähes yksinomaan Jehovan todistajia eivätkä erilaisen kohtelun vaikutukset kohdistu vuosittain vain muutamaankymmenen henkilöön. Erilaisen kohtelun hyväksyttävyyttä ei hovioikeuden käsityksen mukaan voida perustaa myöskään siihen, että uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyys on Jehovan todistajilla jo itsessään riittävä tae vakaumuksen aitoudesta, koska muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvilla tai järjestäytyneeseen yhteisöön

kuulumattomilla kieltäytyjillä ei ole vastaavaa mahdollisuutta osoittaa vakaumustaan millään jäsenyyteen kuuluvilla tehtävillä ja velvoitteilla. Jehovan todistajille uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumisesta aiheutuvat tehtävät ja velvoitteet perustuvat Jehovan todistajien omaan valintaan eikä niitä voida pitää vastineena asevelvollisuuden tai sen korvaavien muotojen asettamille velvoitteille.

35. Edellä mainitun puolustusministeriön toimikunnan selvitystyössä on tuotu esiin, että vapautuslain toimeenpano toimii käytännössä hyvin ja toisaalta, että siviilipalveluksesta kieltäytyneiden aseman uudelleen sääntelevien perustuslain vaatimukset täyttävällä tavalla on ongelmallista. Nämäkään seikat eivät tee erilaista kohtelua yhdenvertaisuusperiaatteen ja syrjintäkiellon kannalta hyväksyttäväksi.

36. Se, että Jehovan todistajat on vapautuslain mukaisesti vapautettu asevelvollisuudesta, vahvistaa varmasti heidän oikeuttaan harjoittaa ja tunnustaa uskontoaan, johon vahvasti kuuluu väkivallan vastustaminen ja sen johdosta kielteinen suhtautuminen asevelvollisuuteen. Hovioikeuden käsityksen mukaan tämä ei kuitenkaan täytä niitä vaatimuksia, joita voidaan asettaa sille, että kysymyksessä olisi jonkin ryhmän asemaa vahvistava hyväksyttävä positiivinen syrjintä.

(b) Ihmisoikeusvelvoitteiden tarkastelu

(b.1) Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus

37. Aseistakieltäytymistä on ihmisoikeuskäytännössä arvioitu ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauden sekä myös syrjinnän kiellon kannalta. Usein kysymys on ollut nimenomaan juuri Jehovan todistajien asemasta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ensimmäisen kerran suuren jaoston ratkaisussa 7.7.2011 katsonut, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) 9 artikla ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaudesta suojaa oikeutta kieltäytyä asepalveluksesta omantunnonsyistä (Bayatyan v. Armenia; ks. myös Savda v. Turkki 12.6.2012 sekä Adyan ym. v. Armenia 12.10.2017).

38. Vuoden 2011 ratkaisulla tuomioistuin muutti sitä aikaisempaa kantaansa, jonka mukaan 9 artiklaa oli tarkasteltava yhdessä ihmisoikeussopimuksen orjuuden ja pakkotyön kieltoa koskevan 4 artiklan 3 b kappaleen kanssa. Sen mukaan artiklassa ei tarkoiteta pakkotyöllä tai muulla pakollisella työllä aseellisen palveluksen luonteista palvelusta tai sellaista palvelusta, joka vaaditaan sen sijasta maissa, jotka hyväksyvät aseellisesta palveluksesta kieltäytymisen omantunnonsyistä. Aikaisemman ratkaisukäytännön mukaan tämä sopimuksen kohta aiheutti sen, että aseistakieltäytyjät jäivät 9 artiklan soveltamisalan ulkopuolelle, jolloin sopimusvaltion harkintaan jäi se, tunnustivatko ne oikeuden aseistakieltäytymiseen. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan ei ole myöskään perusteita sille, miksi 9 artikla ei suojaisi niitä yksilöitä, jotka eivät muun kuin uskonnollisen vakaumuksensa vuoksi hyväksy asepalvelusta (Savda v. Turkki 12.6.2012).

39. Vastaavalla tavalla Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea katsoi vuonna 2006, että oikeutta aseistakieltäytymiseen oli arvioitava yksinomaan kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapautta koskevan 18 artiklan perusteella ja ettei pakkotyötä tai pakollista työtä koskevalle 8 artiklalle voida antaa tässä yhteydessä merkitystä (Yeo-Bum Yoon ja Myung-Jin Choi v. Korean tasavalta 3.11.2006).

40. Todettakoon, että Euroopan unionin perusoikeuskirjan 10 artiklan 2 kohdassa on nimenomaisesti turvattu oikeus kieltäytyä asepalveluksesta omantunnon syistä tämän oikeuden käyttöä sääntelevien kansallisten lainsäädäntöjen mukaisesti.

(b.2) Syrjinnän kieltö

41. YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 26 artiklassa turvataan ihmisten yhdenvertaisuus sekä kielletään kaikki syrjintä muun muassa uskonnon taikka poliittisen tai muun mielipiteen perusteella sekä taataan suojaa sitä vastaan.

42. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa syrjinnän kieltö sisältyy 14 artiklaan. Kyseisellä artiklalla taataan yleissopimuksessa tunnustetuista oikeuksista nauttiminen ilman minkäänlaista syrjintää. Tämä kieltö ei ole siten itsenäinen ja ihmisoikeussopimuksen tai sitä täydentävien pöytäkirjojen muista artikloista riippumaton. Syrjinnän kieltöä koskevan artiklan soveltaminen ei sinänsä edellytä, että näitä muita sopimuksen takaamia oikeuksia olisi rikottu. Artiklaa ei kuitenkaan voida soveltaa, jos kysymyksessä olevan tapauksen tosiseikat eivät kuulu jonkin sopimuksen turvaaman oikeuden piiriin.

43. Suomi on ratifioinut vuonna 2010 Euroopan ihmisoikeussopimuksen kahdennentoista pöytäkirjan (2000), jolla taataan lailla tunnustetuista oikeuksista nauttiminen ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää. Ketään ei saa myöskään syrjiä viranomaistoiminnassa edellä mainituilla perusteilla. Toisin kuin yleissopimus, kahdestoista pöytäkirja sisältää yleisen ja itsenäisen syrjintäkiellon ja antaa siten laajemman suojan kuin yleissopimuksen 14 artikla.

44. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että erilainen kohtelu on syrjivää, jos sillä ei ole objektiivista ja hyväksyttävää perustetta eli jos sillä ei pyritä oikeudenmukaiseen päämäärään tai käytetyt keinot eivät ole oikeassa suhteessa tavoitellun päämäärän kanssa. Tuomioistuimen mukaan sopimusvaltiolla on harkintavaltaa (margin of appreciation) arvioidessaan sitä, missä rajoissa erot muuten samanlaisissa tilanteissa oikeutettavat erilaiseen kohteluun (esimerkiksi Koppi v. Itävalta 10.12.2009, kohta 29). Kahdennentoista pöytäkirjan selittävässä raportissa on tältä osin viitattu ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön ja tarkoituksena näin selvästi on, että pöytäkirjaa tulkitaan tältä osin samalla tavoin (Explanatory Report to the Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedom).

45. Aikaisemmassa tutkittavaksi ottamatta koskevassa ratkaisussaan (1984) Euroopan ihmisoikeustoimikunta ei nähnyt 14 artiklaa, tarkasteltaessa sitä yhdessä 9 artiklan kanssa, loukatun tilanteessa, joka käytännössä johti vain Jehovan todistajien vapauttamiseen kokonaan ase- ja korvaavasta palveluksesta (N. v. Ruotsi 11.10.1984). Toimikunta ei pitänyt näet syrjivänä sitä, että täysi vapautus aseellisesta ja sitä korvaavasta palveluksesta annettiin vain niille vakaumuksensa vuoksi kieltäytyjille, jotka kuuluivat sellaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan, joka asetti jäsenilleen yleisiä ja tiukkoja hengellisiä ja moraalisia vaatimuksia.

46. Ihmisoikeustuomioistuin on sittemmin katsonut, että uskonnollisten ryhmien erilainen kohtelu, joka johti lailla tunnustettuun erityisasemaan ja esimerkiksi vapautukseen asevelvollisuudesta, joita eivät saaneet muut uskonnolliset yhdyskunnat, joilla ei ollut tätä erityisasemaa, oli sinänsä sopusoinnussa ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan kanssa, kun sitä tarkasteltiin yhdessä 9 artiklan kanssa. Edellytyksenä kuitenkin oli, että muilla uskonnollisilla yhdyskunnilla oli halutessaan mahdollisuus hakea tätä erityisasemaa ja että erityisaseman saavuttamista koskevia vaatimuksia sovellettiin syrjimättömällä tavalla eri uskonnollisten yhdyskuntien jäseniin (Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas ym. v. Itävalta 31.7.2008, Gütl v. Itävalta 12.3.2009 ja Löffelmann v. Itävalta 12.3.2009 sekä Koppi v. Itävalta).

47. Näistä uskonnollisten yhdyskuntien yhdenvertaista asemaa koskevista

ratkaisuista ei voida suoraan päätellä, onko ihmisoikeustuomioistuimen kanta Jehovan todistajien erityisasemaan ja erilaiseen kohteluun suhteessa muihin totaalikieltäytyjiin muuttunut vuodesta 1984, jolloin ihmisoikeustuomioistuimen antoi mainitun tutkimatta jättämistä koskevan ratkaisunsa. Kun tuomioistuimen linja on suuren jaoston Bayatyan -ratkaisulla muuttunut siltä osin, että oikeus kieltäytyä asepalveluksesta vakaumuksen perusteella on 9 artiklan suojaama oikeus, ja kun yhdenvertaisuuden ja syrjintäkiellon merkitys on ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä korostunut, hovioikeuden mukaan on vaikea tehdä ainakaan sellaista päätelmää, että Jehovan todistajien erilainen kohtelu täyttäisi ne kriteerit, joiden mukaan Jehovan todistajien ja muiden vakaumuksensa perusteella siviilipalveluksesta kieltäytyneiden erilaista kohtelua voitaisiin pitää ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan mukaan hyväksyttävänä.

48. Kysymys Jehovan todistajien erityisasemasta on ollut esillä myös Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomiteassa. Komitea katsoi ratkaisussaan vuonna 1993 (Brinkhof v. Alankomaat 30.7.1993) viitaten sopimuksen 18 artiklaan, että jos valtio tunnustaa mahdollisuuden aseistakieltäytymiseen, aseistakieltäytyjien kesken ei voida tehdä eroa sen perusteella, mihin seikkoihin heidän uskonsa perustuu. Kyseisessä tapauksessa komitea kuitenkin katsoi, ettei valittaja ollut näyttänyt hänen vakaumuksensa pasifistina olevan ristiriidassa Alankomaiden siviilipalvelusjärjestelmän kanssa tai että Jehovan todistajien erilainen kohtelu loukkasi hänen oikeuttaan vastustaa aseellista palvelua. Toimikunta katsoi, ettei tässä tapauksessa yleissopimuksen 26 artiklan syrjintäkieltoa ollut rikottu.

49. Hovioikeus toteaa, että tästä yksittäisestä ratkaisusta ei voida tehdä pitkälle meneviä päätelmiä ihmisoikeuskomitean ratkaisukäytännön merkityksestä nyt käsiteltävänä olevassa asiassa. Yleisellä tasolla komitea ei hyväksynyt erottelua siinä, mihin seikkoihin aseistakieltäytyjän vakaumus perustui, mutta toisaalta toimikunnan ratkaisemassa asiassa ei Jehovan todistajien erityisasema ollut toimikunnan mukaan syrjintää. Tässä yhteydessä hovioikeus kuitenkin korostaa, että myös ihmisoikeuskomitean ratkaisukäytännössä on jo ennen Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta katsottu, että oikeus aseistakieltäytymiseen on yleissopimuksen 18 artiklassa turvattu oikeus. Tällä seikalla voi olla merkitystä myös siinä, missä tapauksissa totaalikieltäytyjien erilaiselle kohtelulle voi olla hyväksyttäviä syitä.

50. Ihmisoikeuskomitean yleistä suhtautumista kohtelun erilaisuuteen voidaan kuitenkin katsoa osoittavan sen, että komitea on useasti huomautuksissaan Suomen ihmisoikeusraportista (YK:n kansalaisoikeuksia ja ihmisoikeuksia koskevan sopimuksen 40 artikla) ottanut esille huolensa siitä, että Jehovan todistajien erityiskohtelua ei ole ulotettu muihin aseistakieltäytyjien ryhmiin (1998, 2004 ja 2013). Komitea on samalla kiinnittänyt huomiota myös siviilipalveluksen pituuteen verrattuna asepalvelukseen.

Kysymys poikkeuslailla säätämisen merkityksestä

51. Kuten aikaisemmin on jo todettu, vapautuslaki on säädetty vuonna 1985 poikkeuslakimenettelyssä eli perustuslain säätämisyjärjestyksessä. Kun hallitusmuotoa muutettiin uusilla perusoikeussäännöksillä vuonna 1995, muutoksella ei kumottu mitään muuta aikaisempaa lakia. Näin myös poikkeuslakina säädetty lait jäivät voimaan. Hallituksen esityksessä erikseen korostettiin poikkeuslakimenettelyn tärkeyttä perusoikeusjärjestelmän toiminnan kannalta eikä uudistuksen yhteydessä katsottu olleen riittäviä edellytyksiä luopua siitä erikseen perusoikeuksien osalta, vaan kysymys tuli ratkaistavaksi osana laajempaa valtiosäännön kokonaisarviointia (HE 309/1993 vp s. 30 ja PeVM 25/1994 vp s. 4).

52. Perustuslain 73 §:n mukaan perustuslaista voidaan tehdä rajattuja poikkeuksia perustuslain säätämisyjärjestyksessä. Perustuslakia säädettäessä poikkeuksen rajatun luonteen katsottiin tarkoittavan, ettei poikkeuslailla voida puuttua perustuslain keskeisiin ratkaisuihin, kuten perusoikeusjärjestelmän

kokonaisuuteen ja eduskunnan asemaan ylimpänä valtioelimenä. Säännöksen lähtökohtana oli, että poikkeuslakimenettelyn käyttöön suhtaudutaan pidättyvästi ja perustuslaista tehtävien poikkeusten ala rajoitetaan mahdollisimman kapeaksi. Siten mahdolliset ristiriidat perustuslain ja lakiehdotusten väliltä tulisi ensisijaisesti poistaa lakiehdotukseen tehtävin muutoksin sen sijaan, että lakiehdotus toteutettaisiin sellaisenaan poikkeuslakina. Jos poikkeuslain säätäminen osoittautuisi välttämättömäksi, tulisi poikkeus kuitenkin rajata vain välttämättömään kirjoittamalla se mahdollisimman tarkkarajaiseksi ja vähäiseksi. Samalla on harkittava, voitaisiinko poikkeuksen voimassaoloa ajallisesti rajoittaa (HE 1/1998 vp s. 125 ja PeVM 10/1998 vp s. 22–23). Perustuslakivaliokunta on lisäksi todennut, että puhtaasti kansallisten perustuslaista poikkeavien lakien säätämistä tulee välttää (PeVL 1a/1998 vp s. 2 ja PeVM 10/1998 vp s. 22).

53. Perustuslakivaliokunnan perustuslakia koskevasta esityksestä antaman mietinnön mukaan hallituksen tuli arvioida ennen uuden perustuslain voimaantuloa säädettyjen poikkeuslakien tarpeellisuus ja suhde uuden perustuslain säännöksiin ja ryhtyä tarvittaviin toimiin sääntelyn saattamiseksi näiltäkin osin uuden perustuslain vaatimuksia vastaavaksi (PeVM 10/1998 vp s. 22–23). Perustuslakivaliokunta on sittemmin uudistanut tämän näkemyksensä (esimerkiksi PeVL 3/2005 vp s. 4, PeVL 46/2005 vp s. 4 ja PeVL 9/2007 vp s. 5).

Kysymys perustuslain 106 §:n suhteesta poikkeuslakiin

54. Perustuslain 106 §:n mukaan tuomioistuimen on annettava etusija perustuslailla, jos sen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Perustuslain esitöissä on korostettu, että perustuslain 106 § tulisi kysymykseen vain, jos perustuslain ja lain välistä ristiriitaa ei ole mahdollista poistaa perustuslainmukaisen tai perusoikeusmyönteisen tulkinnan avulla (HE 1/1998 vp s. 164 ja PeVM 10/1998 vp s. 31).

55. Siviilipalveluksesta kieltäytymistä koskeva siviilipalveluslain 74 § on sisällöltään ja sanamuodoltaan yksiselitteinen. Jos siviilipalvelusvelvollinen kieltäytyy siviilipalveluksesta, hänet on tuomittava siitä laissa säädettyyn vankeusrangaistukseen, jonka pituus on laissa tarkoin määritelty. [REDACTED] ensisijainen vaatimus syytteen hylkäämisestä sillä perusteella, että hänen tuomitsemisensa olisi syrjintää, edellyttää lähtökohtaisesti sen arvioimista, onko asiassa etusija annettava perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuutta ja syrjintäkieltoa koskeville säännöksille. Siviilipalveluslain 74 §:ää, joka on asiassa sovellettava rangaistussäännös, ei voida sellaisenaan pitää syrjivänä. Se on sitä vain, jos sitä arvioidaan yhdessä vapautuslain kanssa, joka ei taas koske [REDACTED]

56. Arvioitaessa sitä, mikä merkitys asiassa on annettava perustuslain 6 ja 106 §:lle, täytyy vapautuslakia ja toisaalta siviilipalveluslain 74 §:ää arvioida kuitenkin yhtenä kokonaisuutena. Tässä yhteydessä on arvioitava perustuslain 106 §:n kannalta, mikä merkitys on sillä, että vapautuslaki on säädetty poikkeuslakina. Perustuslakivaliokunta on perustuslakia koskevasta esityksestä antamassaan mietinnössä todennut, että poikkeuslain säätäminen on perustuslain mukainen tapa käyttää lainsäädäntövaltaa. Perustuslain säätämisyjärjestystä käytetään poistamaan aineelliselta sisällöltään perustuslain kanssa ristiriidassa olevan poikkeuslain perustuslainvastaisuus. Poikkeuslaki sinänsä ei näin ollen ole sillä tavoin ristiriidassa perustuslain kanssa kuin 106 §:ssä tarkoitetaan, vaan poikkeuslaki kuuluu perustuslain mukaiseen järjestelmään (PeVM 10/1998 vp s. 31).

57. Perustuslakivaliokunta on toisaalta huomauttanut, että jonkin lain säätäminen poikkeuslakina ei kuitenkaan väistämättä johda perustuslain etusijasäännön soveltamatta jättämiseen. Jos poikkeuslaki on säädetty kauan sitten ja perustuslakia on sittemmin muutettu poikkeuslain sisällön kannalta oleellisin kohdin tai perustuslakivaliokunnan tulkintakäytäntö perustuslain

sisällöstä on muuttunut, on asiaa arvioitava erikseen 106 §:n kannalta (PeVM 10/1998 vp s. 31).

58. Hovioikeus toteaa, että perustuslain säätämisen yhteydessä lähtökohdaksi on otettu, että poikkeuslakimenettelyä pyritään välttämään. Lisäksi tässä yhteydessä on todettava, että poikkeuslakien käyttämistä monien perusoikeuksien kohdalla tosiasiallisesti rajoittavat Suomea sitovat ihmisoikeusvelvoitteet. Poikkeuslakimenettelyllä ei voida nimittäin poistaa ristiriitaa kansallisen lain ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden välillä. Hallituksen esityksessä (HE 309/1993 vp s. 9) onkin todettu, että ihmisoikeussopimusten vaikutuksen vuoksi osa sellaisista lainsäädäntöhankkeista, jotka aiemmin olivat hallitusmuodon perusoikeussäännösten estämättä toteutettavissa perustuslainsäätämisyjärjestyksessä käsiteltynä poikkeuslakina, olisi nykyisin maamme kansainvälisten sitoumusten vastaisia siltä osin kuin ne poikkeavat perusoikeussäännösten kanssa aineellisesti varsin samansisältöisistä ihmisoikeusmääräyksistä. Perustuslakivaliokunnan mukaan perusoikeusuudistus on lähentänyt perusoikeusjärjestelmää sisällöllisesti kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja tämän vuoksi tulkinnallinen harmonisointi on tärkeää (PeVM 25/1994 vp s. 5). Korkein oikeus on ratkaisussaan (KKO 2015:14) todennut, että perusoikeusuudistuksen yhteydessä omaksutun linjauksen mukaan kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin perustuvat ihmisoikeusvelvoitteet ja perustuslain perusoikeussäännökset ovat pitkälti tulkinnallisesti harmonisoitavissa. Ihmisoikeusvelvoitteet ja perusoikeudet eivät ole sisällöltään välttämättä samat, mutta vakiintuneen käsityksen mukaan ihmisoikeusvelvoitteet asettavat nykyään perustuslailla turvattujen oikeuksien vähimmäistason, jonka pohjalta kansallisia perusoikeuksia on tulkittava ja sovitettava yhteen keskenään.

59. Hovioikeus toteaa, että suhtautuminen poikkeuslakimenettelyyn on tiukentunut perustuslain säätämisen yhteydessä. Kansallisista lähtökohdista johtuvista syistä poikkeuslakimenettely tulee nykyisin kysymykseen vain poikkeuksellisissa tilanteissa. Perustuslain säätämisen jälkeen perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että voimassa olevien poikkeuslakien perustuslainmukaisuus ja tarpeellisuus arvioidaan erikseen. Tällaisesta arvioinnista on ollut kysymys puolustusministeriön edellä mainitussa komiteamietinnössä, jossa on katsottu, että vapautuslain sääntely tulisi saattaa yhdenmukaiseksi perustuslain kanssa. Tällaista lainsäädäntöhanketta ei ole kuitenkaan viety eteenpäin. Perustuslakivaliokunta on asevelvollisuuslain ja siviilipalveluslain uudistamisen yhteydessä vuonna 2007 viitannut puolustusministeriön hankkeeseen ottamatta kuitenkaan nimenomaisesti kantaa vapautuslain suhteeseen perus- ja ihmisoikeuksiin.

60. Vapautuslaki on säädetty vuonna 1985, jolloin Suomi ei ollut liittynyt Euroopan neuvostoon eikä ihmisoikeussopimus sitonut Suomea. Tuolloisessa poikkeuslakimenettelyssä ei siten ollut tarvetta arvioida poikkeuslain suhdetta ihmisoikeussopimuksen asettamiin velvoitteisiin nähden. Vapautuslain säätämisen jälkeen ihmisoikeussopimus on tullut Suomea sitovaksi. Kuten edellä selostetuista ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuista on nähtävissä, keskeisenä kysymyksenä voidaan nykyisin pitää eri aseistakieltäytyjäryhmien välistä syrjinnän kieltoa. Perustuslain 6 §:n yhdenvertaisen kohtelun perusoikeutta ja toisaalta ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan mukaista syrjinnän kieltoa tulisi tulkita samalla tavoin. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä ei ole tehtävissä sellaista johtopäätöstä, että Jehovan todistajiin nähden muiden vakaumusten erilaista kohtelua voitaisiin edelleen jatkaa yksin sen vuoksi, että vapautuslaki on säädetty poikkeuslakina. Kansallisella poikkeuslakimenettelyllä ei ole mahdollista poistaa ristiriitaa kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin nähden, joissa on myös määräyksiä yhdenvertaisesta kohtelusta. Ajan kulumisen ja siihen liittyen perus- ja ihmisoikeuksien aikaisempaa korostuneempi merkitys sekä perus- ja ihmisoikeuksien tulkinnallinen harmonisointivelvoite puoltaa sitä, että vapautuslain poikkeuslakiasemalle ei tulisi antaa merkitystä muiden vakaumusten kohtelussa ja että muiden ryhmien erilaiselle kohtelulle ei olisi

poikkeuslaista huolimatta perusoikeusjärjestelmästä johtuvaa hyväksyttävää perustetta.

61. Ajan kulumisesta johtuvien näkökohtien arvioinnissa on otettava huomioon myös muut oikeusjärjestelmässä tapahtuneet muutokset ja näiden muutosten vaikutus erilaisen kohtelun hyväksyttävyyden arviointiin. E nsinnäkään siviilipalveluksessa ei enää tutkita siviilipalvelukseen hakeutuvan vakaumusta ja siviilipalvelukseen hakeutuminen on mahdollista ilman, että henkilö määrätään ensin asepalvelukseen (siviilipalveluslaki 12 §). Tilanne oli toinen vapautuslakia säädettäessä, jolloin vaadittiin selvitys vakaumuksen todellisuudesta. Tätä vaatimusta tosin lievennettiin lailla 647/1985. Vaikka siviilipalvelus on korvaava tapa suorittaa perustuslaissa säädetty maanpuolustusvelvollisuus, siviilipalvelus on tosiasiallisesti erotettu sotilaallisesta maanpuolustusvelvollisuudesta. Rauhan aikana asepalveluksen ja siviilipalveluksen erottaminen toisistaan selvästi erilaisiksi palveluksen muodoiksi puoltaa sitä, että yhden ryhmän vapauttaminen kaikesta palveluksesta ei ole yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta perusteltua.

62. Myös seuraamusjärjestelmässä on tapahtunut muutoksia siten, että nykyisin totaaliikieltäytyjä voidaan tuomita ehdottoman vankeuden sijasta valvontarangaistukseen. Tilanne on siten tältäkin kannalta erilainen kuin vapautuslain säätämisen aikaan, jolloin Jehovan todistajat olivat lähes ainoa totaaliikieltäytyjien ryhmä ja tuolloin totaaliikieltäytyjät suorittivat seuraamuksen vankilassa. Tähän tosiasialliseen ongelmaan tarkoituksenmukainen ratkaisu oli tuolloin Jehovan todistajien vapauttaminen kaikesta palveluksesta. Vapautuslain säätämisen aikaan käytetty perustelu ei ole ajan kulumisen vuoksi enää erityisen merkityksellinen, kun otetaan huomioon mahdolliset muut tavat ratkaista kysymyksessä oleva tilanne.

63. Ajan kulumisen lisäksi asian ratkaisemisessa on otettava huomioon se, onko perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännöstä ilmennyt kannanottoja, jotka osoittaisivat, ettei muita ryhmiä ole yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta perusteltua kohdella eri tavoin Jehovan todistajiin nähden. Tältä osin on todettava, että perustuslakivaliokunta ei ole nimenomaisesti ottanut kantaa siihen, miten asevelvollisuudesta tai siviilipalveluksesta kieltäytymisestä koskevaa rangaistussäännöstä tulisi arvioida, jos henkilö vetoaa siihen, että häntä ei voida oman vakaumuksensa vuoksi asettaa erilaiseen asemaan Jehovan todistajiin nähden. Perustuslakivaliokunta ei ole myöskään arvioinut vapautuslain hyväksyttävyyttä suhteessa Suomea sitoviin ihmisoikeusvelvoitteisiin nähden. Perustuslakivaliokunnan lausunnoista ei voida tehdä johtopäätöstä sen suhteen, voidaanko Jehovan todistajiin nähden eri vakaumuksen omaava henkilö tuomita rangaistukseen siviilipalveluksesta kieltäytymisestä yksin sillä perusteella, että vapautuslaki on säädetty poikkeuslakina. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö, YK:n ihmisoikeuskomitean Suomea koskevat kannanotot sekä puolustusministeriön komiteanmietintö pikemminkin osoittavat, että Jehovan todistajien ja muiden vakaumusten erilainen kohtelu ei olisi hyväksyttävää edes sillä perusteella, että vapautuslaki on säädetty poikkeuslakina.

64. Hovioikeus katsoo edellä lausutuilla perusteilla, että muita vakaumuksia ei voida asettaa Jehovan todistajien vakaumukseen nähden eriarvoiseen asemaan. Yhdenvertaisen kohtelun vaatimus edellyttää, että muita vakaumuksia kohdellaan yhdenvertaisesti eikä erilaista kohtelua voida pitää hyväksyttävänä edes sen vuoksi, että vapautuslaki on säädetty poikkeuslakimenettelyssä. Siviilipalveluslain 74 §:n rangaistussäännöksen soveltaminen johtaisi tässä tapauksessa ilmeiseen ristiriitaan perustuslain 6 §:ssä turvatun yhdenvertaisen kohtelun ja syrjintäkiellon kanssa, kun tätä säännöstä tulkitaan yhdessä Suomea velvoittavien ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Vapautuslaki poikkeuslakina on sillä tavoin ristiriidassa perustuslain kanssa kuin perustuslain 106 §:ssä tarkoitetaan.

Johtopäätös kolmijäsenisessä kokoonpanossa

65. Hovioikeuden kolmijäseninen kokoonpano on todennut pääkäsittelyssä [REDACTED] vakaumuksesta, että [REDACTED] on esittänyt kieltäytymisensä johtuvan vakaasta pasifistisesta vakaumuksestaan, joka estää häntä suorittamasta asevelvollisuutta tai sitä korvaavaa palvelusta. [REDACTED] ilmoittama vakaumus ja hänen vakaumuksensa vakavuus osoittaa kysymyksessä olevan sen kaltainen vakaumus, että asiassa ei ole perusteita asettaa hänen vakaumustaan eriarvoiseen asemaan Jehovan todistajien vakaumukseen nähden.

66. [REDACTED] tuomitseminen siviilipalveluksesta kieltäytymisestä rangaistukseen johtaisi perustuslain 6 §:n 1 momentissa säädetyn yhdenvertaisuusperiaatteen ja 2 momentissa tarkoitetun syrjintäkiellon vastaiseen lopputulokseen, kun erilaiselle kohtelulle ei ole objektiivista ja hyväksyttävää syytä. Syyte siviilipalveluksesta kieltäytymisestä on näin ollen hylättävä ja [REDACTED] vapautettava rangaistuksesta.

Helsingin hovioikeus**Tuomiolauselma**

18/108226

23.02.2018

Asianumero
R 16/738**Vastaaja**

Muutos käräjäoikeuden tuomioon:

Hylätty syyte

1. Siviilipalveluksesta kieltäytyminen 24.08.2015

Muutoksenhaku

Muutosta tähän ratkaisuun saadaan hakea korkeimmalta oikeudelta valittamalla vain, jos korkein oikeus niillä erityisillä perusteilla, jotka ilmenevät oheisesta valitusosoituksesta, myöntää valitusluvan. Valitusosoituksessa tarkoitettu määräaika valitusluvan pyytämiseen ja valituksen tekemiseen päättyy 24.04.2018.

Asian ovat vahvennetussa kokoonpanossa ratkaisseet:

hovioikeuden presidentti Mikko Könkkölä
hovioikeudenneuvos Timo Ojala
hovioikeudenneuvos Seppo Ovaskainen
hovioikeudenneuvos Jouko Rantanen
hovioikeudenneuvos Jussi Heiskanen
hovioikeudenneuvos Anna-Liisa Hyvärinen
hovioikeudenneuvos Arja Mäki

Esittelijä:

hovioikeuden esittelijä Kalle Mäenpää

Äänestys.

Asian ovat kolmijäsenisessä kokoonpanossa ratkaisseet:

hovioikeudenneuvos Timo Ojala
hovioikeudenneuvos Jouko Rantanen
hovioikeudenneuvos Arja Mäki

Valmistelija:

hovioikeuden esittelijä Kalle Mäenpää

Eri mieltä olevien jäsenten lausunnot asiassa R 16/738:

Hovioikeudenneuvos Jouko Rantanen:

Olen kohtien 1–56 osalta samaa mieltä enemmistön kanssa. Tämän jälkeen lausun vahvennetussa kokoonpanossa ratkaistusta kysymyksestä seuraavan (eriävässä lausunnossa on käytetty samaa kappalenumerointia kuin enemmistön perusteluissa).

57. Siviilipalveluslain 74 §:n rangaistussäännöstä ei voida sellaisenaan pitää syrjivänä. Se voi olla sitä vain, jos sitä arvioidaan yhdessä vapautuslain kanssa, joka koskee yksinomaan Jehovan todistajia mutta ei [REDACTED]. Jos vapautuslaki ei olisi voimassa, kysymys syrjinnästä ei olisi ajankohtainen. Vapautuslakia ja toisaalta siviilipalveluslain 74 §:ää onkin arvioitava yhtenä kokonaisuutena. Vapautuslain säätäminen Jehovan todistajia koskevana erityislakina perustui siihen lähtökohtaan, että muut siviilipalveluksesta kieltäytyvät kuin Jehovan todistajat tultaisiin edelleen tuomitsemaan kieltäytymisestä vankeusrangaistukseen siviilipalvelusta koskevan lainsäädännön perusteella.

58. Ennen kuin voidaan arvioida siviilipalveluslain 74 §:n soveltamisen perustuslainvastaisuutta ja ilmeisyysvaatimusta tässä tapauksessa, on ensin otettava kanta siihen, voidaanko perustuslain 106 §:ään ylipäättänsä nyt vedota ottaen huomioon, että vapautuslaki on säädetty poikkeuslakimenettelyssä.

59. Hallituksen esitykseen sisältyvässä perustuslakia koskevassa lakiehdotuksessa kysymys perustuslain 106 §:n suhteesta poikkeuslakimenettelyssä säädettyihin lakeihin oli jo säännöstasolla ratkaistu. Ehdotetun 106 §:n mukaan säännös ei näet olisi koskenut lakia, joka on säädetty perustuslainsäätämisyjärjestyksessä.

60. Perustuslakivaliokunta totesi tästä ehdotetusta varauksesta ensiksi, että poikkeuslaki ei saavuta perustuslaille ominaista normihierarkkista statusta vaan on tässä suhteessa lain kaltainen. Perustuslakivaliokunnan mukaan poikkeuslain säätäminen on perustuslain mukainen tapa käyttää lainsäädäntövaltaa. Perustuslain säätämisyjärjestystä käytetään poistamaan aineelliselta sisällöltään perustuslain kanssa ristiriidassa olevan (poikkeus)lain perustuslainvastaisuus. Poikkeuslaki sinänsä ei näin ollen ole sillä tavoin ristiriidassa perustuslain kanssa kuin ehdotetussa 106 §:ssä tarkoitetaan, vaan poikkeuslaki kuuluu perustuslain mukaiseen järjestelmään. Perustuslakivaliokunta poistikin ”sisäisesti epäjohdonmukaisena” lakiehdotuksen viittauksen siihen, että lakia ei ole säädetty perustuslainsäätämisyjärjestyksessä (PeVM 10/1998 s. 31).

61. Perustuslakivaliokunta toisaalta huomautti mietinnössään, että jonkin lain säätäminen poikkeuslakina ei kuitenkaan aina väistämättä johda perustuslain etusijasäännön soveltamatta jättämiseen. Jos poikkeuslaki on säädetty kauan sitten ja perustuslakia on sittemmin muutettu poikkeuslain sisällön kannalta oleellisin kohdin tai perustuslakivaliokunnan tulkintakäytäntö perustuslain sisällöstä on muuttunut, on asiaa arvioitava erikseen 106 §:n kannalta (PeVM 10/1998 s. 31).

62. Perustuslakivaliokunnan perustuslaista antamassa mietinnössä esittämille kannanotoille on annettava erityinen merkitys perustuslakia tulkittaessa. Siksi tässä yhteydessä on perustuslakivaliokunnan esittämien seikkojen perusteella tarkasteltava, voidaanko poikkeuslakimenettelystä huolimatta asiaa arvioida perustuslain 106 §:n kannalta.

63. Vapautuslaki tuli voimaan vuoden 1987 alusta eli vain 13 vuotta ennen perustuslain voimaantuloa. Tähän ajankohtaan verrattuna on tuskin perusteltua sanoa, että vapautuslaki oli säädetty ”kauan sitten”. Tilanne on tietenkin muuttunut ajan kulumisen vuoksi ja tätä ratkaisua annettaessa vapautuslain säätämisestä on kulunut jo 30 vuotta. Toisaalta lakia on jatkuvasti sovellettu.

Laki toteuttaa lisäksi edelleen sitä tarkoitusta, minkä vuoksi se on säädetty. Kaiken kaikkiaan ajan kulumisen vaikutus arvioinnissa ei voi olla ainakaan erityisen voimakas.

64. Toinen arviointiperuste koskee perustuslain muuttumista vapautuslain sisällön kannalta. Ensinnäkin on syytä todeta, että perustuslain nojalla arvioituna vapautuslakia on selvästikin pidettävä perustuslain 73 §:ssä tarkoitettuna ”rajattuna poikkeuslakina”; sillä ei puututa perustuslakivaliokunnan tarkoittamin tavoin perusoikeusjärjestelmään kokonaisuutena.

65. Perustuslakivaliokunta arvioi vapautuslakia säädettäessä sitä silloisen hallitusmuodon 5 (kansalaisten yhdenvertaisuus), 8 (uskonnonvapaus), 9 (oikeuksien ja velvollisuuksien riippumattomuus uskonnollisesta järjestäytymisestä) sekä 75 §:n kannalta (maanpuolustusvelvollisuus).

66. Vapautuslain voimaantulon jälkeen perustuslain yhdenvertaisuussäännökseen on sisällytetty kansanvälisen kehityksen mukaisesti syrjäntäkielto. Syrjäntäkielto on vahvistanut yhdenvertaisuusperiaatteen merkitystä ja aiheuttanut sen, että kiellon soveltamisalalla lainsäätäjän varsin laajana pidetty harkintavalta yhdenvertaisuusarvioinnissa on kaventunut. Tässä yhteydessä on kuitenkin muistettava, että perustuslakivaliokunta jo vapautuslakia säädettäessä katsoi, että ehdotus oli ristiriidassa yhdenvertaisuusperiaatteen kanssa. Se, että tämän jälkeen ensin hallitusmuodon ja sitten perustuslain yhdenvertaisuussäännökseen on otettu tätä täsmentävä syrjäntäkielto, ei tuo tähän arvioon mitään erityistä uutta.

67. Niin kuin edellä on jo todettu, hallitusmuodon 9 § sisältyy nykyisin perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjäntäkieltoon. Hallitusmuodon uskonnonvapautta koskevat säännökset eivät ole muuttuneet perustuslaissa sillä tavalla, että muutoksilla olisi tässä yhteydessä merkitystä.

68. Vapautuslaki säädettiin poikkeuslakina myös siksi, että laki oli ristiriidassa maanpuolustusvelvollisuutta koskeneen hallitusmuodon 75 §:n kanssa. Perustuslain 127 §:n 1 momentin säännös yleisestä maanpuolustusvelvollisuudesta vastaa mainittua hallitusmuodon säännöstä. Sen piiriin kuuluu siis edelleen asevelvollisuus puolustusvoimissa samoin kuin varusmiespalvelusta korvaava siviilipalvelus (PeVL 9 ja 10/1985, PeVM 10/1998 ja 9/2007). Perustuslain 127 §:n 2 momentissa on hallitusmuodon 75 §:ään perusoikeusuudistuksen yhteydessä lisättyä 3 momenttia vastaava säännös, jonka mukaan oikeudesta vakaumuksen perusteella saada vapautus osallistumisesta sotilaalliseen maanpuolustukseen säädetään lailla. Tämä valtuussäännös koskee siis vain vapautusta sotilaallisesta maanpuolustuksesta ja sitä korvaavasta siviilipalveluksesta.

69. Jo tässä yhteydessä on syytä korostaa, että jos vakaumuksensa perusteella siviilipalveluksesta kieltäytyneitä ei voida tuomita teostaan rangaistukseen sillä perusteella, että tämä on Jehovan todistajien erityisaseman perusteella syrjäntää, tämä voi käytännössä johtaa samalla siihen, että tuomioistuimen laissa säädetyn rangaistuksen poistavalla ratkaisulla poikkeusta maanpuolustusvelvollisuudesta tosiasialla laajennetaan enemmän kuin se olisi perustuslain 127 §:n nojalla mahdollista tavallisella lailla.

70. Kaiken kaikkiaan perustuslakia ei ole muutettu sillä tavoin, että sillä voitaisiin katsoa olevan oleellista merkitystä arvioitaessa mahdollisuutta vedota perustuslain 106 §:ään tässä tapauksessa.

71. Tämän jälkeen on arvioitava sitä, onko perustuslakivaliokunnan kanta perustuslain tulkintasisällöstä muuttunut. Tältä osin on jälleen muistutettava, että perustuslakivaliokunta on jo vapautuslaista antamassaan lausunnossa katsonut lain vaativan perustuslainsäätämisyjärjestystä. Perustuslakivaliokunnan kanta säätämisyjärjestykseen on tuskin tästä voinut muuttua, jos kysymystä

arvioitaisiin perustuslain nojalla. Kysymys lienee enemmänkin siitä, onko vapautuslakiin perustuva yhdenvertaisuuden loukkaus niin jyrkkää, että sitä ei voida perustuslakivaliokunnan nykykäsityksen mukaan pitää oikeusvaltiossa enää millään perusteella hyväksyttävänä.

72. Perustuslakia säädettäessä lähtökohtana oli, että uusiin poikkeuslakeihin suhtaudutaan pidättyväisesti, että ennen perustuslain voimaantuloa säädettyjen poikkeuslakien tarpeellisuus ja suhde uuteen perustuslakiin selvitetään samoin kuin että tarvittaviin toimiin ryhdytään sääntelyn saattamiseksi perustuslain vaatimuksia vastaavaksi (PeVM 10/1998 vp.) Tämän lähtökohdan valiokunta on usein toistanut. Perustuslakivaliokunnalla on ollut tilaisuus ottaa erityisesti kantaa poikkeuslakina säädettyyn vapautuslakiin, kun sen käsiteltävänä oli sekä siviilipalveluslain että asevelvollisuuslain kokonaisuudistusta koskevat esitykset vuonna 2007 (HE 37 ja 140/2007 vp).

73. Hallituksen esityksessä siviilipalveluslaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi (140/2007) selostetaan myös vapautuslakia. Esityksessä viitataan myös Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun ja hänen toimistonsa raportteihin ja YK:n ihmisoikeuskomitean näkökantaan Jehovan todistajien erityiskohtelusta ja toimiston raportin toteamukseen siitä, että Jehovan todistajiin sovellettua poikkeusta ase- ja siviilipalveluksen suorittamisesta tulisi soveltaa myös muihin vakaumuksen perusteella ase- ja siviilipalveluksesta kieltäytyviin henkilöihin.

74. Hallituksen esityksessä todetaan myös, että ”(l)akiehdotuksessa ei ole selvitetty Jehovan Todistajien erityisasemaa suhteessa muihin vakaumuksellisiin aseistakieltäytyjiin. Jehovan todistajien erityiskohtelu jäisi siten voimaan. Jehovan todistajia koskeva sääntely on ongelmallinen sen vuoksi, että se asettaa yhden uskonnollisen ryhmän muihin nähden eri asemaan. Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain (645/1985) tarpeellisuutta ja suhdetta selvitetään parhaillaan puolustusministeriön asettamassa toimikunnassa.” Tätä kysymystä ei käsitelty myöskään jaksossa ”(e)sityksen suhde perustuslakiin ja sääntämisyjärjestys”. Myöskään perustuslakivaliokunta ei lausunnossaan käsitellyt vapautuslain suhdetta siviilipalveluslakiin (PeVL 18/2007 vp).

75. Myös hallituksen esityksessä asevelvollisuuslaiksi (37/2007) todetaan vapautuslain ongelmallisuus nykyisen perustuslain kannalta ja viitataan puolustusministeriön asettaman toimikunnan työhön. Tästä esityksestä antamassaan lausunnossa perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota vapautuslakiin ja siihen, että se säädettiin poikkeuslakina. Perustuslakivaliokunta tässä yhteydessä, muistutettuaan perustuslakiuudistuksen yhteydessä hallitukselle antamaansa kehotusta arvioida aikaisemmin säädettyjen poikkeuslakien tarpeellisuus ja ryhtyä tarvittaviin toimiin sääntelyn saattamiseksi perustuslakia vastaavaksi, viittasi puolustusministeriön toimikunnan toimeksiantoon. Perustuslakivaliokunta ei siis lausunnossaan itse esittänyt tästä arviota (PeVL 9/2007 vp). Tiedossa ei ole, että perustuslakivaliokunta olisi myöhemminkään puuttunut tähän asiaan.

76. Pelkästään mainittu hallitukselle annettu muistutuskehotus, vaikka se on annettu siviilipalveluslakia ja asevelvollisuuslakia koskevien lakiesitysten käsittelyn yhteydessä, ei voine vielä osoittaa, että perustuslakivaliokunnan tulkintakäytäntö olisi muuttunut sellaisella tavalla, joka oikeuttaisi tuomioistuinta arvioimaan perustuslain 106 §:n nojalla poikkeuslakina säädetyn vapautuslain suhdetta perustuslakiin. Muutenkaan siihen ei näyttäisi olevan edellytyksiä perustuslakivaliokunnan perustuslakia koskevasta lakiehdotuksesta antamassaan mietinnössä esittämien kriteerien perusteella.

77. Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet ovat osa suomalaista perusoikeusjärjestelmää. Ihmisoikeusvelvoitteilla on erityinen merkitys ja painoarvo tuomioistuinten soveltaessa ja tulkitessa kansallista lakia. Ihmisoikeustuomioistuimen vakiintunut oikeuskäytäntö on tällöin keskeisessä

asemassa oikeuslähteenä. Ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnan katsotaan osoittavan ihmisoikeussopimuksen oikean sisällön, ja kansallisen tuomioistuimen on lakeja soveltaessaan otettava huomioon ihmisoikeustuomioistuimen vakiintunut soveltamiskäytäntö. Jos kansallisen lain soveltamisen katsotaan johtavan ristiriitaan ihmisoikeusvelvoitteiden ja niiden mukaisesti tulkiten myös perustuslain perusoikeuksien kanssa, voi tämä johtaa perustuslain 106 :n nojalla kansallisen lain soveltamatta jäämiseen.

78. Ihmisoikeussopimus, sen kahdestoista pöytäkirja sekä YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimus on saatettu voimaan tavallisella lailla. Näillä sopimuksilla ei ole Suomen kansallisessa oikeusjärjestyksessä hierarkkista erityisasemaa. Ihmisoikeussopimuksen sisältöä täsmentävät, erityisesti ihmisoikeustuomioistuimen tulkintaratkaisut, joista ilmenee kansallisen lain säännöksen olevan sellaisenaan tai joltakin osin ristiriidassa ihmisoikeussopimuksen kanssa, eivät sellaisenaan voi syrjäyttää kansallisen lain säännöstä, ja niiden merkitys ilmenee perustuslain 106 §:n soveltamista harkittaessa edellä todetusti erityisesti siinä, minkälaisen sisällön ne antavan perustuslain perusoikeussäännösten tulkinnalle.

79. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Säännös velvoittaa myös tuomioistuinta. Sillä ei kuitenkaan ole muutettu valtioelinten keskinäisiä toimivaltasuhteita. Perustuslain 22 §:stä ilmenevä ihmisoikeuksien turvaamisvelvollisuus koskee siten tuomioistuinta lainkäyttöviranomaisina, mutta säännös ei laajenna tuomioistuinten toimivaltaa suhteessa lainsäätäjään.

80. Niin kuin aikaisemmin on todettu, poikkeuslaki kuuluu osana perustuslain mukaiseen järjestelmään. Poikkeuslakia säädettäessä on jo arvioitu sen suhde perustuslakiin, ja niin kuin vapautuslakia säädettäessä, silloisen hallitusmuodon perusoikeussäännöksiin. Havaitun perustuslaillisen ristiriidan takia lakia säädettäessä on käytetty poikkeuslakimenettelyä, jolla ristiriita perustuslain kanssa on voitu lainsäädännöllisesti ratkaista.

81. Jos poikkeuslakina säädetyn lain todetaan olevan ristiriidassa myös ihmisoikeustuomioistuimen antamien tulkintaratkaisujen kanssa, vahvistaa tämä osaltaan poikkeuslain ristiriitaa perustuslain kanssa. Tilanteet voivat olla erilaisia; ihmisoikeusvelvoitteiden vastaisuus voi koskea sitä perusoikeutta tai kysymystä, jonka vuoksi laki on säädetty poikkeuslakina tai kokonaan toista perusoikeutta tai kysymystä. Mahdollista on myös, että ihmisoikeustulkinta on selkeytynyt tai muuttunut aikaisemmasta.

82. Todettu ihmisoikeusvelvoitteiden vastaisuus voi tarkoittaa sitä, että Suomi rikkoo kansainvälisoikeudellisia velvoitteitaan pitämällä poikkeuslakia voimassa. Tämä epätydyttävä tilanne on ensisijaisesti ratkaistava muuttamalla lainsäädäntöä niin, että ristiriita poistuu.

83. Tuomioistuimen mahdollisuudet korjata tilanne ovat rajalliset, koska perustuslakia säädettäessä on edellä selostetuin tavoin asetettu varsin tiukat edellytykset sille, milloin tuomioistuin voi antaa perustuslain 106 §:n nojalla etusijan perustuslaille suhteessa poikkeuslakina säädettyyn lakiin. Perustuslakivaliokunnan mietinnössä ei ole tässä yhteydessä mitään siihen viittaavaa, että poikkeuslain todettu ristiriita ihmisoikeustuomioistuimen tulkintaratkaisujen kanssa sinänsä oikeuttaisi tuomioistuimet antamaan etusijan perustuslaille. Tälle ristiriidalle voidaan toisaalta antaa merkitystä arvioitaessa perustuslakivaliokunnan asettamia kriteerejä, esimerkiksi arvioitaessa ajan kulumisen tai perustuslakivaliokunnan oman tulkintakäytännön muuttumisen merkitystä.

84. Vapautuslakia säädettäessä Suomi oli jo ratifioinut YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen (1976). Vapautuslakia koskevassa hallituksen esityksessä tai siitä annetussa perustuslakivaliokunnan lausunnossa ei erikseen arvioitu ehdotetun lain suhdetta sopimuksen yhdenvertaisuutta ja syrjintäkieltoa koskevaan artiklaan (26

artikla). Silloisen tilanteen perusteella tähän ei ilmeisesti ole ollut myöskään erityistä aiheutta.

85. Tänä päivänä tilanne on toinen. Aiemmin selostetuin tavoin Jehovan todistajien ja muiden pasifistisen vakaumuksen vuoksi siviilipalveluksesta kieltäytyneiden erilainen kohtelu on syrjinnän kieltävien ihmisoikeusvelvoitteiden perusteella vähintäänkin ongelmallista. Suomen saatetaan katsoa erilaista kohtelua ylläpitämällä syyllistyvän ihmisoikeusrikkomukseen. Tähän viittaavat monet seikat.

86. On toisaalta huomattava, että ihmisoikeussopimusten perusteella nykyisin tunnustetaan nimenomaan oikeus vakaumuksen perusteella kieltäytyä aseellisesta palveluksesta osana uskonnon- tai omantunnon vapautta. Siviilipalveluksesta kieltäytyneiden osalta oikeustila ei ole aivan yhtä vakiintunut edes syrjintäkiellon kannalta. Asiaan liittyvien kysymysten moninaisuus huomioon ottaen varmuudella ei voida ennakoida sitä, miten laaja sisältö valtion harkintamarginaalille ihmisoikeustuomioistuimessa tai ihmisoikeuskomiteassa nyt annettaisiin mahdollista syrjintävalitusta käsiteltäessä.

87. Kansallisella tasolla välttämätön johtopäätös ei ole myöskään se, että ihmisoikeusrikkomuksen tultua mahdollisesti todetuksi muu vakaumuksensa perusteella siviilipalveluksesta kieltäytynyt kuin Jehovan todistaja on tämän vuoksi tuomioistuimen ratkaisulla vapautettava laissa kieltäytymisen varalta säädetystä rangaistushasta. Olennaista on, että mahdollinen ristiriita ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa ratkaistaan pysyvällä ja kestäväällä tavalla lainsäädännöllisin keinoin. Lain rangaistussäännöksen huomiotta jättäminen yksittäistapauksittain tehtävällä tuomioistuimen ratkaisulla voi johtaa oikeudellisen epäselvyyden vuoksi uusiin ja vaikeasti ratkaistaviin yhdenvertaisuusongelmiin.

Johtopäätös vahvennetussa kokoonpanossa ratkaistusta kysymyksestä

88. [REDACTED] tuomitseminen rangaistukseen siviilipalveluksesta kieltäytymisestä on perustuslain 6 §:n 1 momentissa säädetyn yhdenvertaisuusperiaatteen vastaista ja 2 momentissa tarkoitetun syrjintäkiellon vastaista, kun erilaiselle kohtelulle ei ole objektiivista ja hyväksyttävää syytä. Vapautuslaki on kuitenkin säädetty aikanaan perustuslainsäätämisyjärjestyksessä ja lakia säädettyessä eduskunta on hyväksynyt laista aiheutuvan erilaisen kohtelun. Tässä tapauksessa ei ole perustuslakivaliokunnan omaksumien kriteerien perusteella edellytyksiä päätyä siihen, että tuomioistuin voisi poikkeuslakimenettelystä huolimatta arvioida asiaa perustuslain 106 §:n perusteella. Ottaen huomioon valtiovallan tehtävien jaon ja sen, että eduskunta käyttää lainsäädäntövaltaa, ei tässä tapauksessa ole mahdollista poiketa lain yksiselitteisestä sisällöstä myöskään perusoikeusmyönteisen tulkinnan avulla. Vapautuslaista johtuvat perustuslailliset ongelmat on pyrittävä ratkaisemaan lainsäädännöllisin keinoin. Perustuslaissa säädetty yhdenvertaisuuden vaatimus syrjintäkieltokin huomioon ottaen ei edellä mainituista syistä estä [REDACTED] tuomitsemista rangaistukseen tässä asiassa.

Kolmijäsenisessä kokoonpanossa ratkaistava asia

89. Käsiteltäessä asiaa kolmijäsenisessä kokoonpanossa totean olevani hovioikeuden kanssa samaa mieltä [REDACTED] vakaumuksesta pääkäsittelyn perusteella tehdystä arviosta. Äänestyksen tuloksen jälkeen olen hovioikeuden kanssa samaa mieltä syytteen hylkäämisestä.

90. Jos vahvennetussa kokoonpanossa olisi päädytty kannalleni, olisin katsonut [REDACTED] syyllistyneen käräjäoikeuden hänen syykseen lukemaan siviilipalveluksesta kieltäytymiseen. En olisi katsonut asiassa olevan perusteita rangaistuksen alentamiseen tai tuomitsematta jättämiseen. Totean kuitenkin, että rikosseuraamuslaitos on hovioikeuden pyynnöstä 11.5.2017 antanut

selvityksen [REDACTED] soveltuvuudesta valvontarangaistukseen. Koska selvityksen mukaan edellytykset valvontarangaistuksen suorittamiselle ovat olemassa eikä estettä ole ja [REDACTED] on antanut suostumuksensa valvontarangaistuksen tuomitsemiselle, katson, että [REDACTED] olisi tullut ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomita valvontarangaistukseen. Näillä perusteilla olisin tuominnut [REDACTED] siviilipalveluslain nojalla tuomitun rangaistuksen 173 päivää vankeutta asemesta vastaavan pituiseen valvontarangaistukseen.

Hovioikeudenneuvos Seppo Ovaskainen:

Olen vahvennetussa kokoonpanossa ratkaistusta kysymyksestä (kohdat 57–88) samaa mieltä kuin hovioikeudenneuvos Rantanen.

Hovioikeuden presidentti Mikko Könkkölä:

Olen samaa mieltä kuin hovioikeudenneuvos Ovaskainen.

Vakuudeksi:

hovioikeuden esittelijä Kalle Mäenpää

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus

Tuomio
Kirjallinen menettely

16/106431

12.02.2016

Asianumero
R 15/811

Puheenjohtaja Käräjätuomari Laura Nordberg
Syyttäjä Kihlakunnansyyttäjä Maren Salvesén
Vastaaja [REDACTED]
Asia Siviilipalveluksesta kieltäytyminen
Vireille 08.12.2015

Syyttäjän rangaistusvaatimus

1. Siviilipalveluksesta kieltäytyminen
5560/R/0046853/15
Siviilipalveluslaki 74 § 1

24.08.2015 Lapinjärvi

[REDACTED] on ilmoittanut kirjallisesti Siviilipalveluskeskukseen 24.8.2015 saapuneella ja 21.8.2015 päivätyllä kirjeellään kieltäytyvänsä siviilipalveluksesta.

[REDACTED] palvelusaika on 347 päivää, josta hän ei ole suorittanut yhtäkään.

Vastaus

[REDACTED] on 29.1.2016 saapuneessa vastauksessaan myöntänyt kieltäytyneensä siviilipalveluksen suorittamisesta vedoten henkilökohtaiseen vakaumukseensa, jonka mukaan hän vastustaa sotaa ja haluaa edistää pyrkimystä saavuttaa keinot väkivallattomin tavoin sekä ennaltaehkäistä konflikteja. [REDACTED] on kokenut syyttäjän rangaistusseuraamuksen olevan syrjivä. [REDACTED] on perusteluina todennut, että Jehovan todistajat voidaan vapauttaa rauhan aikana kokonaan asevelvollisuuden suorittamisesta niin armeijassa kuin siviilipalveluksessa uskonnollisen vakaumuksen perusteella, josta on säädetty laissa 12.7.1985/645 ja asetuksessa 22.8.1986/636. [REDACTED] on katsonut edellä mainitun lain (645/1985) ja asetuksen (636/1986) olevan syrjiviä yhdenvertaisuuslakiin 1325/2014 vedoten. Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) kahdeksannen pykälän mukaan ketään ei saa syrjiä uskonnon tai vakaumuksen perusteella. [REDACTED] on vaatinut, että oikeuden antama päätös ei saa asettaa häntä syrjittyyn asemaan.

Todistelu

Kirjalliset todisteet

Syyttäjä

1. Rikosilmoitus 27.8.2015; syytteen edellytys ja palvelusaika
2. Kirje 21.8.2015; kirjallinen kieltäytyminen

Tuomion perustelut

Syyksilukeminen

██████ on syylistynyt siihen rikokseen, josta hänelle on vaadittu rangaistusta.

Syyksilukemisen perusteet

██████ on esitutkinnassa tunnustanut toimineensa syyttäjän esittämällä tavalla. ██████ on 28.1.2016 tunnustanut menettelleensä syytteessä kuvatulla tavalla. Samalla hän on ilmoittanut luopuvansa oikeudestaan suulliseen käsittelyyn ja antanut suostumuksensa siihen, että asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä. Näin ollen edellytykset tuomion antamiseen kirjallisessa menettelyssä ovat olemassa.

██████ tunnustusta ei ole aihetta epäillä ja asiassa esitetty kirjallinen näyttö tukee sitä.

Siviilipalveluslain (1446/2007) esitöiden mukaan lainuudistuksen keskeisenä tarkoituksena oli saattaa laki vastaamaan perustuslain mukaisia perusoikeuksia ja kansainvälisten sopimusten mukaisia ihmisoikeuksia koskevia vaatimuksia myös poikkeusolojen aikana (HE 140/2007 vp). Lain esitöiden mukaan Suomea koskevat kansainväliset velvoitteet ja sopimukset on nimenomaisesti otettu huomioon lainvalmistelussa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan mukaan siinä tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman uskontoon, sukupuoleen, poliittisiin ja muihin mielipiteisiin, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää. Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 26 artiklan mukaan ihmiset ovat oikeudellisesti yhdenvertaisia ja oikeutettuja yhtäläiseen lain suojaan.

Edellä mainitut sopimukset ovat tavallisiin lakeihin rinnastuvia yleislakeja, jotka ristiriitatilanteessa saavat etusijan samantasoisiin vanhempiin lakeihin nähden, ellei aikaisempi laki ole erityislaki. Kumpikaan sopimus ei turvaa oikeutta aseistakieltäytymiseen.

Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain 1 §:n mukaan tätä lakia sovelletaan ainoastaan sellaisiin asevelvollisiin, jotka kieltäytyessään aseellisesta palveluksesta sekä muusta korvaavasta palveluksesta osoittavat kuuluvansa Jehovan todistajat -nimiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan. Tämä kohtelu johtuu henkilön jäsenyydestä edellä mainittuun uskonnolliseen yhdyskuntaan eikä niinkään hänen vakaumuksestaan. Käräjäoikeus on siten katsonut, ettei ██████ kohtelu asiassa johdu hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan, minkä vuoksi ██████ yhdenvertaisuutta Jehovan todistajiin nähden ei ole loukattu.

Rangaistus

Käräjäoikeus katsoo edellä mainituin perustein, ettei ██████ yhdenvertaisuutta ole loukattu. ██████ on siten siviilipalveluslain 74 §:n ja 81 §:n 1 momentin nojalla tuomittava ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 9 luvun 59 §:ssä säädetään muun muassa, että siviilipalveluslain 74 §:n nojalla tuomittavan vankeusrangaistuksen sijasta voidaan tuomita valvontarangaistus, jos rikoslain 6 luvun 11 a §:ssä säädetty edellytykset täyttyvät. Rikoslain 6 luvun 11 a §:n 2 momentin mukaan valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytyksenä on

myös, että rikoksentekijä on antanut suostumuksensa rangaistuksen tuomitsemiseen valvontarangaistuksena.

Valvontarangaistusselvitystä ei Rikosseuraamuslaitoksen 27.10.2015 päivätyn lausunnon mukaan ole voitu laatia, koska [REDACTED] on 27.10.2015 ilmoittanut kirjallisesti haluavansa suorittaa tuomion ehdottomana vankeusrangaistuksena.

Rikoslain 6 luvun 11 a §:ssä säädetty edellytykset eivät täyty eikä [REDACTED] siten voida tuomita ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta valvontarangaistukseen.

Lainvoimaisuus

Tuomioon voi hakea muutosta valittamalla Helsingin hovioikeuteen siten kuin oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa säädetään tai ennakkopäätösvalituksella Korkeimmalta oikeudelta siten kuin sanotun lain 30 a luvussa säädetään. Tuomio tulee lainvoimaiseksi mikäli siihen ei ilmoiteta tyytymättömyyttä **viimeistään 19.2.2016 kello 16.15**. Tarkemmat ohjeet tästä liitteenä olevassa muutoksenhakuohjeessa.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus

Tuomiolauselma

16/106431

4 (5)

12.02.2016

Asianumero
R 15/811

Vastaaja

[REDACTED]

Syyksi luettu rikos

1. Siviilipalveluksesta kieltäytyminen
24.08.2015
Siviilipalveluslaki 74 § 1

Rangaistusseuraamukset

Siviilipalveluslain nojalla tuomittu vankeus
173 päivää vankeutta.

Muutoksenhaku

Annettiin muutoksenhakuohje.

Vastaaja [REDACTED] on määräajassa hyväksytysti ilmoittanut tyytymättömyyttä koko tuomioon.

Valituksen määräpäivä: 14.03.2016

Vastavalituksen määräpäivä: 29.03.2016

Lainvoimaisuus

Tuomio ei ole lainvoimainen.

Allekirjoitus

Käräjätuomari Laura Nordberg